

I.DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE TÜRK HÜKÜMETİ'NİN RUS BASKISINI AZALTMA GİRİŞİMLERİ: TÜRK-RUS KOMİTESİ'NİN KURULMASI VE TALAT BEY'İN LİVADYA GEZİSİ

Halil Ersin AVCI*

ABSTRACT

IN THE EVE OF WORLD WAR I, TURKISH GOVERNMENT'S ATTEMPTS TO ABATE RUSSIAN REPRESSION: FOUNDATION OF TURCO-RUSSIAN COMMITTEE AND LIVADIA TRIP OF TALAT BEY

Turco-Russian relations have never been good since from the beginning. From 16th century both countries conflicted in the land and the sea. From December 1913, Russian Empire began to attempt to a series of demarches towards Turkey in order to establish her influence as a counterbalance against German influence on Turkey. In this period, Russian pressure increased. By the time in Istanbul a Turco-Russian Committee was formed to get going good relations between the two countries by some of prominent members of Turkish and Russian diplomatic and political circles. On the other hand, in May 1914, Turkish Government attempted to establish good relations with Russian Empire. For that reason, on behalf of the Ottoman Government, Minister of Interior Talat Pasha and accompanied by some of the prominent members of the Union and Progress Party went to a trip to Livadia city, traditionally Russian summer capital on the Black Seaside, in the May 8th 1914. In Livadia, Talat Pasha talked with Russian Tsar Nicolai, Russian Foreign Minister and the other members of the Russian government.

Key Words: *Turco-Russian Committee, Livadia, Talat Pasha, Turco-Russian Relations*

Giriş

Türk-Rus ilişkileri 16.yüzyıldan başlayarak 20.yüzyıla kadar genelde mücadele içinde geçmiştir. Türk-Rus ilişkileri açısından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile I.Dünya Savaşı arasında geçen savaşız dönem de bir bakıma soğuk savaş dönemi veya diplomatik mücadele dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Rusya hemen her vesile ile Osmanlı Devleti'nin aleyhinde olarak düşmanca bir yaklaşım sergilemiş, Osmanlı Devleti de Rusya'ya karşı güvensiz bir tutumla Rusya'nın bölücü ve yıkıcı faaliyetlerine karşı durmaya çalışmıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzunun giderek artması, Osmanlı Kara Kuvvetleri'nin Almanlar tarafından ıslah edilmeye başlanması, II. Balkan Savaşı'ndan sonra Alman Generali Liman von Sanders'e İstanbul'un muhafazasından sorumlu askeri garnizonun komutasının verilmek istenmesi ve özellikle de Ermeniler ile ilgili olarak Doğu Anadolu Islahat Projesinde Almanların baskın gelme gayretine mukabil Rusya, I.Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'ndeki Alman nüfuzunu kırmaya ve kendi etki alanını oluşturmaya yönelik Türk Hükümeti üzerinde baskı yapmaya başlamıştır.

Türk Hükümeti de, hem Rusya ile düşmanlığa bir son verme hiç olmazsa da azaltma girişimi olarak hem de Türkiye'deki Alman nüfuzunun boyutları konusunda Rusya'nın endişelerini giderme ve muhtemelen de Almanya'yı Rusya, Rusya'yı da Almanya ile dengeleme politikalarının bir sonucu olarak Rusya'nın baskılarını azaltmak üzere bir dizi girişim başlatmışlardır. Bu açılardan Osmanlı Devleti ve Rusya arasında, I.Dünya Savaşı'nın yaklaştığı fırtınadan önceki sessizlik döneminde, 1914 yılının ilk aylarında bir dizi yakınlaşma teşebbüsü yaşanmıştır. Bu çalışmada Türk-Rus yakınlaşma teşebbüsüne ve bunun diplomatik sebeplerine değinilecektir¹.

¹ Sebahattin Özel'in "Balkan ve Birinci Dünya Savaşları Arasındaki Dönemde Osmanlı Devleti Rusya İlişkileri", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 12, 1982-1998, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, s.237-257'deki makalesinde benzer bir konudan bahsedilmişti. Lakin iki çalışma birbirinden farklıdır. Özel'in makalesi Türk-Rus ilişkilerindeki söz konusu dönemdeki süreci anlatırken burada Özel'in çalışmasında kullanılmayan İngiliz Dışişleri Arşiv Belgeleri ve Osmanlı Dışişleri Belgelerine daha çok dayanılarak Türkiye'deki Alman nüfuzuna karşı Rusya'nın teşebbüsleri, buna karşı Türk Hükümeti'nin karşı önlem ve girişimleri verilmiş, konu dış ilişkiler açısından ele alınarak değerlendirilmiştir. Özellikle döneme ışık tutan dönemin Rus Dışişleri Bakanı Sergei Sazanof'un Anıları, Özel tarafından fazlasıyla kullanıldığından Özel'in makalesi öncelenecek Sazanof'un konu ile ilgili yaklaşımı bu makale üzerinden verilmiştir. İfade edildiği üzere bizim konumuz ne Türk Rus Komitesi'nin Kurulması ne de Talat Bey'in Livadya Gezisi ve bunların süreçleri olmayıp

Rusya, 1894 yılında Fransa ve 1907 yılında İngiltere ile birer ittifak antlaşması imzalayarak bu ülkeler ile arasındaki anlaşmazlıkları büyük ölçüde gidermişti. 1904-1905 Rus-Japon savaşı sonucunda Rusya, yenilmesinin etkisiyle, Uzakdoğu'daki genişleme ve yayılma esasına dayalı sömürgeci stratejisini bir süreliğine terk ederek tekrar eski mücadele alanları, Balkanlar ve Ön Asya'ya tüm dikkatini vermeye başlamıştır. Bu durum 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından beri Rusya ile herhangi bir sıcak çatışmaya girmemiş olan Osmanlı Devleti açısından büyük bir sorun teşkil etmiştir. 1907 yılında Rusya ile İngiltere'nin aralarındaki sorunları büyük ölçüde çözerek bir ittifaka yönelmeleri, Rusya için siyasi bir serbesti sağlamıştır. Bir diğer açıdan Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya'yı harekete geçmekten alı koyan İngiltere ve Fransa'nın Rusya ile müttefik olması Osmanlı Devleti açısından stratejik bir zaafa yol açmıştır.

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik, gerek Boğazlar konusunda gerekse Balkan savaşları sırasında, Doğu Anadolu Ermeni İslahat Planı sorunundaki tutumu hep olumsuz yönde seyretmiş hemen her seferinde İngiltere'nin frenleyici yaklaşımı sayesinde bir Türk-Rus savaşı önlenebilmiştir².

Bu durum aslında Osmanlı Devleti'ni Almanya- Avusturya-Macaristan bloğuna daha fazla yakınlaşmaya teşvik etmiştir. Osmanlı devlet adamları II. Meşrutiyet'in ilan döneminde başlayarak Avrupa devletleri nezdinde devletin toprak bütünlüğünü muhafaza ve devletin gelişmesi yönünde yapılan reformları koruma bir anlamda Osmanlı Devleti'ni himaye edecek bir müttefik arama yönünde bir takım girişimlerde bulunmuş ancak 1913 yılına gelindiğinde bu konuda hâlâ bir başarıya ulaşamamışlardı. Avrupa'da İtilaf ve İttifak Devletleri'nin arasındaki ilişkilerin iyice gerilmeye başladığı ve Balkan

bu onların Türk Dışişleri tarafından nasıl ve ne suretle kullanıldığı, bu kullanımın diplomatik ve medyatik akisleridir. Ayrıca Türk-Rus iyi komşuluk ilişkilerinin kurulamamasının I.Dünya Savaşı'na çıkışında ne denli önemli bir role sahip olduğu da vurgulanarak, Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar gibi tarihin en sorunlu bölgelerinde bulunan iki büyük devlet Türkiye ve Rusya'nın sadece bölgesel değil aynı zamanda dünya barışı konusundaki sorumluluklarına da dikkat çekilmiş, bu manada ilişkilerin dolaylı ve başka devletlerin vesayetinde değil doğrudan, ikili olarak kurulması gereğine dikkat çekilmiştir.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970. Boğazlar ile ilgili s.139-156, Balkan Savaşları sırasında Rusya'nın Boğazları ele geçirme teşebbüsleri için, s.156-171, Ermeni reformları için s.203-215; Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih (1789-1914)**, TTK, Ankara 1997, s.643-667 ve Zekeriya Türkmen, **Vilayat-ı Şarkıye (Doğu Anadolu Vilayetleri) İslahat Müfettişliği 1913-1914**, TTK, Ankara 2006, s.35-37.

Savaşları'nı bitiren antlaşmaların akdedildiği Aralık 1913'ten itibaren Osmanlı devlet adamları bu çabalarını daha da hızlandırmışlardı. Büyük bir savaşın yaklaştığı bu dönemde ne İngiltere ne Fransa ne de diğer Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'ni himayeye yanaşmamış hatta Osmanlılar ile Berlin-Bağdat Demiryolu sebebiyle çok yakın görülen Almanya bile böyle bir sorumluluğu üzerine almaktan kaçınmıştır.

a) Aralık 1913'den Mayıs 1914'e kadar Türk-Rus Münasebetlerindeki Son Durum:

1913 Aralık'ına gelindiğinde Ermeni reformları, Boğazlar, Balkanlar ve adalar sorunları sebebiyle Türkiye, Rusya karşısında sıkıntılı bir durumda bulunuyordu. Rusya'nın Türkiye'ye yönelik sert tutumu ve bunun doğurduğu sıkıntıların yansıma ve yankılarını devrin Türk basınından takip etmek mümkündür. İkdam, Tanin ve diğer gazetelerin Aralık 1913 ve Ocak, Şubat, Mart, Nisan 1914 sayılarının neredeyse tamamında bu tür haberler manşetlerde yer almaktadır. Bu olaylara, Aralık 1913'ten itibaren bir de Alman askeri ıslah heyetinin Türkiye'ye gelişi, üstleneceği yetki ve sorumluluklar meselesinin eklendiği de yine söz konusu gazetelerde görülmektedir.

Türk ordusunun Almanlar tarafından ıslah edilmesi ve İstanbul'un güvenliğinin bir Alman generaline, Liman Von Sanders'e, verilmesi fikri, Rusya'nın doğal yayılma alanı olarak gördüğü Boğazlar, özellikle de İstanbul Boğazı, Karadeniz kıyıları ve Anadolu'yu koruyabilecek güçlü bir Türk ordusunun kurulması ihtimali açısından son derece sevimsiz bulunmuştur. Rusya bu amaçla müttefiklerini (İngiltere ve Fransa) ikna etmiş ve onlar adına da hareket etme yetkisini de alarak, bu fikirden Osmanlı Devleti'ni vazgeçirmek için harekete geçmişti³.

İngiltere Büyükelçi vekili Beaumont'a göre Rusya, Liman von Sanders meselesini fazlasıyla abartmıştı. İkdam gazetesinin haberini doğrular biçim de, Beaumont raporunda, Rusya'nın Almanya ile olası bir savaş halinde her iki Boğazın(İstanbul ve Çanakkale) komutasında bir Alman subayının olması durumunda bu Alman subayının İstanbul'da duruma hâkim olabileceği, Rus savaş gemilerinin ve en az savaş gemileri kadar önemli ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişine mani olmak suretiyle Rusya'yı büyük zarar uğratacağı ve hatta Osmanlı Devleti'ni Almanya yanında savaşa girmeye mecbur ederek

³ İkdam, 1Aralık 1913 (18 Teşrin-i Sani 1329), s.1

Rusya'nın Batı Cephelerine kaydırması gerekecek hatırı sayılır bir kuvveti Kafkasya'da bırakmaya zorlanması şeklinde gelişebilecek bir savaş senaryosunda Rusya için askeri bir zaafın oluşacağı öngörülmektedir⁴.

Bab-ı Âli nezdinde durumu protesto etmeye kadar götüren Rusya'nın bu girişimi hakkında 2 Aralık 1913'te İkdâm Gazetesi'nde çıkan bir haberde konu ile ilgili olarak,

“Viyana 2 Kanun-u Evvel, Viner Algemanya Zeitung gazetesinin işaretine göre, Dersaadet'te Kolordu kumandanlığının bir Alman generaline tevdisinden dolayı Rusya'nın Bab-ı Âli nezdinde icrasını tesmim eylediği protestonun yalnız Rusya namına mı yoksa alelumum itilaf-ı müselles hükümetleri namına mı icra kılınacağı üzerinde itilaf-ı müselles hükümetleri arasında icra-yı müzakere ediliyor.

Türkiye'de görev yapacak Alman generali Liman Von Sanders'in öncelikle İstanbul'u tahkim edeceği düşüncesi Rusya'yı rahatsız ediyor. Durumun aleyhinde gelişebileceğinden endişe eden Rusya tam olarak tatmin edilmediği takdirde Boğazlar meselesini gündeme getirmeye hazırlanıyor. Bu konuda İngiltere ve Fransa'nın Rusya'yı izlemesi bekleniyor. Bir diğer taraftan Almanya da Türkiye'nin çekimsiz hatta Rus yanlısı bir tutum göstermesi durumunda Türkiye'yi kolaylıkla suçlayabileceği bildiriliyor” denilmektedir⁵.

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, Rusya'nın bu baskısı karşısında son derece sıkıntılı günler yaşamaktadır. Bir diğer taraftan Alman generali ve Alman askeri ıslah heyetinin İstanbul'a gelişi meselesi dünya basınında da yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır⁶.

Bu arada Liman von Sanders ve Alman askeri ıslah heyetinin İstanbul'a gelişinin kesinleşmesi üzerine Rusya baskısını arttırmıştır⁷. Türk tarafının kararından vazgeçemeyeceğini anlayan Rusya durumdan istifade etmek için Rus basını aracılığı ile *“Alman heyet-i askeriyesinin Türkiye'ye gelişinin Rusya'ya biraz taviz verilmesi ile mümkün olabileceği bunun Rusya'yı hoşnut edeceği”*⁸ şeklindeki haberler yayarak fırsatı değerlendirme ve Osmanlı Devleti'nden bir

⁴ The National Archives (TNA) / Foreign Office (FO) /881/79138/100, “Relations with Russia”.

⁵ İkdâm, 2 Aralık 1913(19 Teşrin-i Sani 1329), s.2.

⁶ İkdâm, 5 Aralık 1913(22 Teşrin-i Sani 1329), s.1.

⁷ İkdâm, 7 Aralık 1913(24 Teşrin-i Sani 1329), s.1.

⁸ İkdâm, 10 Aralık 1913(27 Teşrin-i Sani 1329), s.1.

takım tavizler koparma yoluna da gitmiştir. Bu tavizlerin Boğazlar ile ilgili olacağını söylemek elbette yersiz olmayacaktır.

Osmanlı hükümetini ikna edemeyen Rusya, Almanya ile anlaşma yoluna gitmiş, “*Almanya ve Rusya arasında Alman askeri heyetinin görevleri ve bu görevlerin daraltılması hakkında bir itilaf imzalandığına dair şayieler*”⁹ yayılmıştır.

Aslında bunlar şayiadan öte gerçeklerdi. Rusya ve Almanya arasında İngiltere’nin bilgisi dâhilindeki gizli görüşmelerde Alman Hükümeti, Liman von Sanders’in genel müfettiş olarak atanmasına ve Üsküdar’daki Selimiye Kışlası’na ise daha alt rütbeden bir Alman subayının eğitmen olarak görevlendirilmesi kararlaştırılmıştı¹⁰.

Rusya bir diğer taraftan da basın yoluyla Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşları’nda yenilmesinin suçunun Almanya’ya ait olduğunu iddia etmekteydi. Alman askeri heyetinin eskiden beri Türkiye’de bulunduğu ancak Balkan Savaşları’nın yine de kaybedildiği, Alman askeri tekniklerinin abartıldığı kadar da iyi olmadığı mesajı verilerek hem Osmanlı toplumunun morali bozulmaya hem de Almanya’nın Osmanlı Devleti nezdindeki itibarı sarsılmaya çalışılıyordu. Hatta bu meselenin iyice büyüdüğü ve Alman Meclisi Reichtag’da önemli bir gündem konusu olarak tartışılarak suçlamaların reddedildiği dönemin basınından anlaşılmaktadır¹¹.

Aslında Almanya ve Rusya arasındaki Alman Askerî Islah Heyeti tartışmaları Aralık 1912’den bu yana sürüp giden Osmanlı coğrafyasının nüfuz alanlarına ayrılması ve bu alanların nasıl taksim edileceği konusundaki çekişmelerin sadece bir perdesiydi¹².

Bu çekişmenin aslında hem bir başlangıcı hem de bir ürünü olarak Aralık 1912’den Aralık 1913’e kadar geçen dönemde özellikle Almanya ve Rusya arasında Doğu Anadolu’da uygulanacak Ermeni Islahat Planı üzerine diplomatik sürtüşmeler yaşandı. Amaç görünüşte Ermenilerin de yaşadığı Doğu

⁹ **İkdam**, 31 Aralık 1913(18 Kanun-u Evvel 1329), s.1.

¹⁰ **TNA/FO/881/79138/100**, “Relations with Russia”; **TNA/FO/881/79138/64**, “German Military Mission”.

¹¹ **İkdam**, 11-12 Aralık 1913 (28-29 Teşrin-i Sani 1329), s.1-2.

¹² **TNA/FO/4452/253/13/44**, 27 Ocak 1913(January 27, 1913), İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey’den İngiltere’nin Berlin Büyükelçisi Goschen’e. Bu belgede Grey, “Eğer Ruslar Doğu Anadolu’ya girerse, Fransızların Suriye’ye girme hakkının olacağını dolayısıyla da Almanların da farklı davranmayacağını” bildirmekteydi.

Anadolu vilayetlerindeki sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi olmakla birlikte asıl niyet, Doğu Anadolu'nun Almanya, Rusya ve İngiltere arasında nüfuz alanlarına ayrılmasından başka bir şey değildi. Bu tartışmalarda İngiltere ustaca bir politika ile tartışmaların dışında kalmaya gayret etmiş Rusya ve Almanya'yı bu meselede karşı karşıya getirerek kendisi hakem rolüne soyunmuştu¹³.

İngiliz diplomasisi Mayıs 1913'ten itibaren sonuç vermeye başlamış Almanya ve Rusya Doğu Anadolu'nun nasıl taksim edileceği hususunda sert tartışmalara girişmişlerdi. Sonunda İngiltere tarafından hazırlanan ancak "Rus planı olarak sunulması uygun görülen" bir plan hazırlanarak Rusya tarafından Almanya'ya ve Osmanlı Hükümeti'ne sunulmuştu. Bu durum esasen Osmanlı Hükümeti'nin de işine gelmiş, Osmanlı Devleti üzerinde eski düşman Rusya'nın ve yeni sömürgeci Almanya'nın bir nüfuz mücadelesine girişmesi bir nebze de olsa Osmanlı Hükümeti'ni rahat nefes aldırmişti. Almanların rızası ile Rusya Aralık 1913'te Osmanlı Hükümeti'ne teklifini vermiş yapılan görüşmeler sonucunda 8 Şubat 1914'te Sadrazam Said Halim Paşa ve Rusya adına Constantin Goulketivch arasında Yeniköy Antlaşması adıyla Ermeni Islahat Planı imzalanmıştı¹⁴.

İngiltere gizlice ve vurgulu bir şekilde Ermeni nüfusun da yaşadığı Doğu Anadolu'daki "Altı Vilayetin" İngiltere'nin nüfuz alanı olduğunu bu

¹³ TNA/FO/19328/173/13/44, 24 Nisan 1913(April 24, 1913), İngiltere Büyükelçisi Sir Gerard Lowther'den Sir Edward Grey'e ; NA/FO/25842/19208/13/44, 2 Haziran 1913 (June 2, 1913), Sir Edward Grey'den İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi Sir E. Goschen'e; TNA/FO/881/79138/131, 4 Aralık 1914(December 4, 1914), İngiltere İstanbul Büyükelçi Vekili H.D. Beaumont'tan İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e "Armenian Reforms".

¹⁴ TNA/FO/25842/19208/13/44, No.176, 2 Haziran 1913, Grey'den Goschen'e; TNA/FO/26538/19208/13/44, (Gizli), Rusya'nın Londra Büyükelçisi Kont Benckendorff'dan muhaberat; TNA/FO/26654/19208/13/44, No.503 (Gizli), 11 Haziran 1913, Lowther'den Grey'e; TNA/FO/45803/19208/13/44, No.477, 14 Ekim 1913, Grey'den Marling'e; TNA/FO/54149/19208/13/44, No.958(No.584'e ek olarak), 25 Kasım 1913, İngiltere İstanbul Büyükelçisi Louis Mallet'ten Grey'e "Revised Project of Reforms for Eastern Vilayets"; TNA/FO/6862/357/14/44, No.86, 9 Şubat 1914, Mallet'ten Grey'e; **The Times, Friday, February 13, 1914** "Armenian Reform Scheme", p.5; **Başbakanlık Osmanlı Arşivleri(BOA)/Hariciye Siyasi(HR.SYS)/2818-2/28**, 10 Şubat 1914, Bogos Nubar Paşa'dan Said Halim Paşa'ya teşekkür telgrafı, Aynı belge ayrıca bkz. **Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihi(EMST), Belge No.164.**

antlaşmadan önce ve sonra Rusya'ya hatırlatıldığı Beaumont'un raporundan anlaşılmaktadır¹⁵.

Rusya'da büyük sevinç uyandıran Yeniköy Antlaşması ile Osmanlı Devleti üzerinde elde ettiği diplomatik ivmeyi kaybetmek istemeyen Rusya, Osmanlı Devleti'ndeki Alman nüfuzunu dengelemek için teşebbüslerine devam etti. Bunun yansımaları olarak Osmanlı Devleti'ni sıkıştırma gayesine matuf Balkan İttifakı'nı canlandırma niyetini izhar diğeri de Osmanlı Devleti'nde kendi nüfuz alanını oluşturmaya yönelik olarak ileride görülecek Türk-Rus Komitesi'nin kurulması şeklinde değerlendirilebilir.

Rusya bu arada yeni bir diplomatik atak başlatmaktan da geri durmayarak, "*Balkan Devletleri diplomatlarını Petesburg'da toplayarak Balkan ittifakını ihya etme girişimi*"nde de bulunmuştur¹⁶. Böylelikle Rusya önderliğinde bir Balkan ittifakı gündeme gelmiştir. Bu ittifakın muhtemel bir "*Osmanlı Devleti ve Almanya-Avusturya-Macaristan ittifakına karşı olacağını kestirmek*" pek de zor olmasa gerekir¹⁷. Bununla birlikte Rusya, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Kürt aşiretlerine silah ve cephane dağıtmaktaydı¹⁸. Bölgedeki Rus konsolosları da Türkiye aleyhine olarak Kürt aşiret reisleri ile temas halinde olup onları Rusya yanında yer almaya ve Osmanlı Devleti aleyhinde harekete teşvik etmekteydiler¹⁹. Ayrıca Rusya Azerbaycan vilayetinde Türkiye aleyhine bir takım askeri tertibat alırken İran'daki silah ve asker sayısını yine Türkiye aleyhine arttırmaktaydı. Yine bu bağlamda Tebriz'e kadar inşa ettikleri demiryolu da hizmete girmiş böylelikle cephane, asker ve silah sevkıyatları da hızlanmıştı²⁰.

Alman Askerî Islah Heyeti'nden General Liman von Sanders'i İstanbul'dan uzaklaştırmayı başaran ve 8 Şubat 1914'te akdedilen Yeniköy Antlaşmasıyla Doğu Anadolu'da nispeten avantajlı bir konum elde eden Rusya'nın bu faaliyetleri Osmanlı Hükümeti'nin işini zora sokmuştu. Şimdi Almanya'yı bir kenara itmeyi bir ölçüde başaran Rusya ile Osmanlı Hükümeti

¹⁵ TNA/FO/881/79138, No.101, 4 Aralık 1914, Beaumont'tan Grey'e "Relations with Russia"; TNA/FO/881/79138, No.131, 4 Aralık 1914, Beaumont'tan Grey'e "Armenian Reforms".

¹⁶ İkdam, 30 Ocak 1914 (17 Kanun-u Sani 1329),s.1-2.

¹⁷ Tanin, 8 Şubat 1914, s.1.

¹⁸ "Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden Sadarete", Tezkire, **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Kalem-i Mahsus**, 2-1/36, 29 Cemazi'ül-Evvel 1332 (25 Nisan 1914).

¹⁹ "Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden Sadarete", Şifre, **BOA, DH.KMS.**, 21/23, 10 Cemazi'ül-Ahir 1332 (06 Mayıs 1914).

²⁰ "Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden Sadarete", Tezkire, **BOA, DH.KMS.**, 3/37, 22 Cemazi'ül-Ahir 1332 (18 Mayıs 1914).

baş başa kalmış bulunuyordu. Rusya'da Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuz ve baskısını her geçen gün arttırmanın yollarını aramaktaydı.

Bu koşullar altında Rusya karşısında zor bir durumda bulunan Osmanlı Devleti bir taraftan yakın durduğu Almanya-Avusturya-Macaristan ikilisini kızdırmamak, diğer taraftan da komşusu Rusya ile iyi geçinmeye çalışmaktaydı. Bu amaçla Osmanlı idarecilerinin Rusya'ya karşı diplomatik olarak alttan aldıkları, iyi ilişkiler kurmak ve Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı hasmane duygular beslemediğini göstermek için her fırsatı değerlendirdikleri de gözden kaçmamaktadır.

Bunlardan bazılarına bakılacak olursa; Rus Çarlık ailesi olan “*Romanov hanedanının üç yüzüncü sene-yi devriyesi*”ni kutlanması için Petersburg'daki Osmanlı elçisine 1 Şubat 1914'te talimat verilmiş ve İstanbul'daki Rusya elçisi nezdinde de tebrikat icra edilmiştir²¹. 24 Mart 1914'te de Rus savaş gemisi Kagol'un Karadeniz'deki Türk limanlarını ziyaretine izin verilmiş, gemi ve mürettebatının hoşça karşılanması tembih edilmiştir²². Yine Rus savaş gemilerinin Akdeniz'deki Türk limanlarını ziyaretine izin verilmiş hatta 11 Nisan 1914'te İzmir yakınlarındaki Çeşme'de Rusların Türk donanmasını yaktığı “Çeşme Baskını”nı hatırlatır bir abide dikmelerine bile göz yumulmuştur²³.

Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında büyük ölçüde yalnız kaldığı ve sıkıntılı bir süreç yaşanan Mart 1914'te Osmanlı Hükümeti'nin belli ki biraz nefes almak istemesi, Rusya'nın da Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzunu arttırmak amacına matuf bir teşebbüs olarak değerlendirilebilecek bir girişim yaşandı. 1914'ün Mart ayı ortalarında bir Türk-Rus Komitesi kuruldu.

b) Türk-Rus Komitesi:

Türk gazetelerinden, 1914 yılı Mart ayı ortalarında İstanbul'da bir “Türk-Rus Komitesi”nin kurulduğunu öğrenmekteyiz²⁴. İstanbul'da buna benzer başka cemiyetler de vardı, örnek vermek gerekirse, bunlardan birisi “Türk-Fransız

²¹ “Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden Petersburg Elçiliği'ne”, Talimat, **BOA, DH.KMS.**, 13/24, 5 Rebi'ül-Evvel 1332 (01 Şubat 1914).

²² “Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden Karadeniz Sahilindeki Vilayetlere”, Telgraf, **BOA, DH.KMS.**, 16/34, 27 Rebi'ül-Ahir 1332 (24 Mart 1914).

²³ “Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden İzmir Vilayeti'ne”, Telgraf, **BOA, DH.KMS.**, 11/18, 15 Cemazi'ül-Evvel 1332 (11 Nisan 1914).

²⁴ A. N. Kurat, **age**, s.216; **Tanin**, 4 Mart 1330(17 Mart 1914), s.2.

Cemiyeti”dir²⁵. Tanin gazetesinin 17 Mart 1914 tarihli yazısında bu cemiyetin kuruluş sebebi ve üyeleri şu şekilde verilmektedir,

“Maalmemnuniye haber aldığımızı göre Rusya ile beynimizdeki münasebatın tevdi maksadına matuf olmak üzere bir komite teşkil edilmiştir. Bu komitenin amacı Osmanlı-Rus milletleri arasında temin-i mükarenet etmektir ki, azası arasında hepsini gördüğümüz zevat-ı mühimme az zamanda bu emelin hûsûl bulacağını ümit ettirmektedir, yeni komitenin azası ber vech-i atidir:

Rusya'nın Dersaadeet ceneral konsolosu Mösyö Şebunin, Rus Sefarethanesi katibi von Vizin, baş tercüman Mösyö Tuhulka, Rus konsoloshanesi kâtibi Mösyö Bulatof, Rus seyr-i sefain şirketi vekil-i umumisi Doktor Çernogoroviç, Rus ticaret-i hariciye bankası direktörü Mösyö Peçenev, Tobel biraderler kumpanyası müdürü Mösyö Morgolis, Rus Asar-ı Atika dar-ı tedrisi müdürü doktor Pañçenko, Növiye Veramiya muhabiri Mösyö Maçkof, Russkoye Slovo gazetesi muhabiri Mösyö Çernogorçeviç, Petersburg telgraf ajans muhabiri Mösyö Yançevskiy ile Osmanlılardan İstanbul mebuslarında Hüseyin Cahit Bey, Ahmet Nesimi Bey, Mahmud Esad Efendi, Ahmet Cevdet Bey, Hamid Bey, Hüseyin Hilmi Paşa, Hüseyin Turan Bey, Fuad Hulusi Bey ve daha bir çok zevat-ı marufe²⁶.

Başında ayân üyesi eski Maliye Nazırı Nail Bey'in bulunduğu Türk ve Rus üyelerden oluşan Türk-Rus Komitesi ilk genel kurulunu 24 Mart 1914'te Osmanlı Meclis-i Mebusan binasında gerçekleştirmiştir. Nail Bey'in katılmadığı toplantıya Atina eski elçisi Ahmet Muhtar Bey başkanlık etmiştir. Cemiyet'in kurucu Türk üyeleri; ayân üyesi Nail Bey, Şura-yı Devlet-i Tanzimat Reisi Mahmut Esad Efendi, Atina eski elçisi Ahmet Muhtar Bey, ayân üyelerinden Hüseyin Hüsnü Paşa, İstanbul mebusları Hüseyin Cahit Bey, Ahmet Nesimi Bey, İsmet Bey, Salah Cimcoz Bey, Konya mebusu Şeref Bey, Fuat Hulusi Bey, Osmanlı Telgraf Ajansı Müdürü ve imtiyaz sahibi Erzurum mebusu Hüseyin Tosun Bey, İkdâm gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Bey şeklindedir²⁷.

²⁵ A. N. Kurat, *age*, s.216.

²⁶ *Tanin*, 4 Mart 1330 (17 Mart 1914), “Osmanlı-Rus Komitesi”, s.2.

²⁷ Sabahattin Özel, “Balkan ve Birinci Dünya Savaşları Arasındaki Dönemde Osmanlı Devleti Rusya İlişkileri”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 12, 1982-1998, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, s.240.

Hem Türk hem de Rus tarafından bu kadar önemli şahısların içinde bulunduğu bir cemiyetin, Rus ve Osmanlı Devletleri'nin bilgisi dışında oluşturulamayacağı aşikârdır. Bu derece üst düzey üyelerden müteşekkil Türk-Rus Komitesi'nin ilk toplantısını Meclis-i Mebusan binasında yapması Türk Hükümeti'nin verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Daha önce ifade edildiği üzere iki tarafın da bu cemiyetten farklı beklentileri vardı. Türk Hükümeti'nin temel amacının Rusya'nın Osmanlı aleyhtarı politikasının önlenmesi hiç olmazsa yumuşatılması olduğu yine Türk gazetelerinde çıkan haberlerden de anlaşılmaktadır.

İki tarafın özellikle de Türk tarafının beklentilerini yansıtmaya açısından 8 Mayıs 1914'te İkdâm gazetesinde çıkan ve cemiyetin kuruluş amacını ortaya koyan yazı dikkat çekicidir,

“Hükümet bir taraftan Rusya ile Türkiye arasında badi-yi ihtilaf olabilecek mesail-i muallakayı halle çalışmak suretiyle hülûs-u niyet ibraz ettiği ve Rusya tarafından aynı surette mukabele edildiğini memnuniyetle müşahede eylediği gibi diğer taraftan Dersaadet'te bir (Türk-Rus Cemiyeti) teşkil olundu. Cemiyetin neşreylediği nizamname-yi esasiye de münderiç ikinci madde bunun ne maksadla vücuda getirildiğini izah ve tasrih için kâfidir. Bu maddeyi naklediyoruz. “ İşbu cemiyetin tesisinden maksad iki millet arasında münasebet-i dostanenin inbisat ve ittisamı terviç ile fikren, iktisaden ve siyaseten samimi bir mukarenet vücuda getirmek ve her iki millet eskâr-ı umumiyesini tağlit eyliyecek surette tarafeyn aleyhinde işaa kılınacak isnadat ve müfteriyeti red ve cerh ve hakikat-ı hali tebeyyün zımnında vesait-i lazimeye müracaat eylemektir.” Türk-Rus cemiyetinin tarih-i teşkili henüz pek yenidir. Şimdi den Rus matbuatı Türklere karşı söylemini değiştirip yumuşatmıştır”²⁸.

Görüldüğü gibi komitenin asıl amacı Rusya üzerinden gerek basın yoluyla gerekse resmi kanallardan Türk tarafına yapılan şiddetli siyasî ve diplomatik baskıları hafifletmek, Rus malları ve tüccarları açısından Türkiye'yi cazip hale getirerek Rusya açısından Türkiye'yi göz ardı edilmez bir pazar haline getirmek şeklinde değerlendirilebilir. Anlaşıldığı kadarıyla Rusya'nın ve Rus tüccarının Türkiye'deki ticari menfaatleri ve yatırımları artarsa Rusya Türkiye ile daha yakınlaşacağı, olur olmaz geçmişte olduğu gibi herhangi bir sebepten Türkiye'ye savaş ilan etmesinin önüne geçilmek istenmiş olmalıdır.

²⁸ İkdâm, 25 Nisan 1330 (8 Mayıs 1914), s.1.

Bu bakımdan Türk tarafının komiteden beklentileri konusunda gerçekçi bir çizgi korunmaya çalışılmakla birlikte hem beklentileri göstermesi açısından hem de yukarıdaki söylenenleri destekler mahiyetteki şu yazı oldukça ilgi çekicidir;

“Türkiye-Rusya arasında münasebatın teyidi maksadıyla Osmanlı-Rus komitesi namı altında bir cemiyet teşkil edildiğini dün yazmış komiteye dâhil olan azanın şahsen haiz oldukları ehemmiyete nazaran komitenin maksad-ı tesisıyla mütenasib muvaffakiyetleri ihraz edeceği ümidiyle beyan-ı memnuniyet etmiştik. Vakıa hükümetlerin münasebat-ı siyasiyelerini tanzim ve idare eden kuvvetleri, azaları fiili bir vazife-yi siyasiye ifa etmeyen bu gibi hususi cemiyetler fevkinde ve daha yüksek mehafilde aramak lazım gelirse de efkâr-ı umumiyeyi tenvir ve ikaz eden matbuat gibi böyle komitelerin de pek büyük teshilat gösterdikleri, siyaset-i memlekete doğrudan doğruya tesir etmeseler bile rical-i resmîyenin fikir ve kanaatleri üzerinde hayliden hayli imal-i nüfuza muvaffak oldukları kabil-i inkâr değildir.

Binaenaleyh biz de Osmanlı-Rus komitesinden dolayı vasî hayalata kapılmamakla beraber bu komitenin mahiyetlerinde filiyatından tarafeyn için nafi nümuneler hâsil olabileceğini kaviyyen ümit ediyoruz. Vaktiyle Rusya'nın Dersaadet sefiri Mösyö Çarikof iki memleket arasında mukarenet hûsûlü esbabına tevessül etmiş, bu ise münasebat-ı ticariyenin teyidinden başlayarak Rus mamulât ve mahsulâtından müteşekkil seyyar bir sergiyi İmparator II. Nikola vapurunda bize temaşa ettirmişti. Bu tedbiri belki o vakit istihfaf edenler oldu; fakat münasebat-ı düveliyede fikri menfaatin herşeye hâkim olduğu nazar-ı dikkate alınırsa Çarikof'un pek doğru düşünmüş olduğu teslim edilmelidir. Çarikof iki memleketin tacirlerini, müstahsillerini, müstehliklerini yekdiğerine tanıtmaq, münasebat-ı ticariyeyi tevsî ederek tarafeynin yekdiğerin memleketindeki alaka ve istifadesini çoğaltmaq nihayet kabinelerin siyasetini buna göre tanzime muvaffak olmak fikrinde idi. Teessüf olunur ki, II. Nikola vapuru Galata rıhtımından ayrıldığı dakikada bir takım siyasi cereyanlar izini mahva koyuldu. Zaten o aralık mahiyet-i siyasî o derece haşin şeraitle mahmul idi ki, insanlar vukuatı değil vukuat insanları sürükleyip götürmekte idi. Bilhassa Türkiye gibi bin türlü gavail ve müşkülât ile muhat olan bir memleket seyr-i vukuata büsbütün tâbiyyet mecburiyetinde bulunacaktı. İşte Rusya'da bu hakikat layıkıyla takdir olunamadı, diğerk taraftan Balkan hadisatı teyid-i münasebata mani olacak pek çok esbabı havi idi. Halbuki bu gün mahiyet eskisine nisbetle hayli inkişaf etmiş tarafeynin münasebetlerine yeni yeni bir takım anasır-ı itilafîye dâhil olmuş bulunuyor. İşte biz de Osmanlı-

Rus komitesinin muvaffakiyetini bunda buluyoruz. Türkiye'nin Rusya için en iyi komşu olduğunu, Bab-ı Âli'nin siyasetinde Rusya için endişeaver bir cihet bulunmadığını Petersburg hükümeti fiiliyat ile anladığı bir zamanda İstanbul'da bir komitenin faaliyeti akim kalamaz zannındayız. Vakıa bilhassa Rusya'da Türk düşmanlığı takip eden bir sınıf erbabı bu teşebbüsü de semeresiz bırakmak için uğraşacak, bunların efkârına hâdim olan bazı mefruz matbuat fena fena neşriyattan hâli kalmayacaktır. Fakat biz eminiz ki, mehafil-i resmiyenin ufak bir muzaheratı bu sınıfın tesiratından büsbütün men edilmese bile herhalde tahdid edebilir, diğer taraftan komite azasının mahiyet-i ticari ve iktisadide, parlamento âleminde, matbuat arasında gösterecekleri faaliyet de çok geçmeden şayan-ı memnuniyet bir salah hâsıl olur. Siyaseti menfaatle ölçen bu asırda mazinin hissiyat ve tesiratını yine maziye gömmek bilhassa Osmanlı-Rus münasebatı için en faydeli meslektir. Yeni komitenin esas maksadı bu olduğunu bildiğimiz içindir ki, teşebbüs-ü vâkiyi memnuniyetle karşılıyoruz”²⁹.

Bir diğer taraftan aynı ekseninde yer alan iki devlet olan Türkiye ve Rusya'nın ticaret yapmaları da kaçınılmazdı. Çünkü bu dönemde Balkanlar'da genel olarak Rusya söz sahibi idi. Aynı şekilde Karadeniz'de Rusya'nın kontrolündeydi ve buna İran'ın da Türkiye'ye yakın olan kısımlarının Rusya'nın elinde olduğunu da eklersek Rusya coğrafi olarak Türkiye'nin olmazsa olmaz derecede ticaret havzası durumundaydı.

Türk-Rus Komitesi, kuruluşundan yaklaşık bir ay kadar sonra 24 Nisan 1914'te Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Gazinosu'ndaki toplantısında üye sayılarını arttırmaya karar vermiştir. Buna göre 13 olan Türk üye sayısı ve 12 olan Rus üye sayısı 20'şer kişiye çıkarılırken, eski üyelerin pek azı yeni listede yer almıştır. Yeni listedeki meslek çeşitliliği ise dikkat çekicidir. Yeni listeye göre hem Rus hem de Türk tarafından Komite'ye siyasîlerin yanında çok sayıda tüccar, akademisyen, gazeteci ve yazarlar dâhil edilmiştir³⁰.

Yeni listedeki bu durum da yukarıda öne sürülen görüşümüzü destekler mahiyettedir. Yani Türk-Rus Komitesi'nin esas amacı Rusya'nın Türkiye'deki nüfuzunu arttırmasını sağlarken Türkiye açısından da Rusya'nın Türkiye'de artan ticarî, siyasî ve kültürel varlığı sayesinde muhtemel ve ani bir Rus işgaline karşı önlem geliştirmek olmalıdır.

²⁹ Tanin, 5 Mart 1330(18 Mart 1914), “Osmanlı-Rus Komitesi”, s.1.

³⁰ S. Özel, agm, s.243-244.

Bu Türk-Rus yakınlaşması girişimi İstanbul'daki yabancı misyonlar tarafından bilhassa da İngiltere ve Fransa tarafında da sevinçle karşılanmıştır. Türkiye'de Almanya ile ticarî rekabet halinde olan İngiltere-Fransa ikilisi için Rusya'nın da yanlarında yer alması İngiltere açısından Rusya'nın da buna destek olma ihtimalinin böylelikle belirmiş olması sevincin kaynağını teşkil etmiştir³¹.

Ancak tarafların beklentileri ne kadar büyük olursa olsun bu tür ilişkilerin gelişmesi için çok uzun zamanlar gerekir. Rusya, bu dostluk girişimlerinin sürdüğü sırada ve hatta bu girişimlerin doruk noktasına ulaşacağı Talat Bey'in Livadya gezisi sırasında bile, bir önceki kısımda görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti aleyhine hareket etmekten geri durmamaktaydı.

25 Mayıs 1914'te İkdam gazetesinde, "*Türk-Rus Cemiyeti hâlâ teşkil aşamasında bulunduğu için henüz fiili olarak herhangi bir çalışma yapmamıştır*"³², şeklindeki haberdan anlaşıldığı üzere Türk-Rus Komitesi hiçbir zaman teşkil aşamasından kurtulamayacaktı. Türk-Rus Komitesi ile ilgili son haber 18 Temmuz 1914'te İkdam gazetesinde yayınlanmıştı. İkdam gazetesinin haberine göre, Cağaloğlu'ndaki binasında toplanan komitenin idare heyeti, iki aylık çalışmaları değerlendirmiş, öğrenim görmek üzere Rusya'ya öğrenci gönderilmesini planlamış, iki ülke arasındaki ticarî ilişkilerin nasıl arttırılabileceği üzerinde durmuştu. Hatta bir süreli yayın çıkarılması fikri de kabul edilmişti³³. Ancak bunların hiçbiri gerçekleştirilemeyecek Temmuz 1914 sonunda I.Dünya Savaşı patlak verecekti.

c) Dostluk İçin Somut Bir Adım, Talat Bey'in Livadya Gezisi:

"Türk-Rus Komitesi"nin kuruluşu ile başlayan Türk-Rus yakınlaşması girişimi Talat Bey'in Livadya'yı ziyareti ile daha ileri bir seviyeye taşınmak istenmişti. Kırım'daki Livadya sarayı öteden beri Rus çarlarının istirahat yeri olmuştur. Onları Livadya'ya geldiklerinde selamlamak için bir heyet gönderilmesi usulü Sultan Abdülaziz(1861-1876) ile başlamıştı. 1914 yılı nisan ayı sonlarına doğru Livadya'ya gelecek olan Çar II.Nikola'yı selamlamak, ona Osmanlı Devleti'nin iyi niyetini göstermek, açıkça belli ki, Çar ile birlikte Livadya'ya gelecek olan Rusya Başbakanı Goremikin ve Dışişleri Bakanı

³¹ A. N. Kurat, *age*, s.217.

³² *İkdam*, 12 Mayıs 1330 (25 Mayıs 1914), "Türk-Rus Cemiyeti", s.1.

³³ S. Özel, *agm*, s.246.

Sazanof ile de görüşmek için İstanbul'daki Rusya büyükelçisi Giers'in de girişimleri ile bir Türk heyetinin Livadya'ya gönderilmesi kararlaştırıldı³⁴.

Rus Çarı'na gönderilecek Türk Heyeti Dâhiliye Nazırı Talat Bey'den başka Meclis-i Ayan azası İzzet Paşa, Erkan-ı Harbiye kaim makamlarından harbiye dairesi müdürü Şükrü, Dâhiliye nazırı kalem-i mahsus müdürü Hasan Fehmi, sadaret tercümanı Esad, Bahriye yüzbaşlarından Vahid ve Mülazım Ali Haydar Beylerden oluşmaktaydı³⁵. Heyetin başında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en nüfuzlu üyelerinden birisi olan Talat Bey'in bulunması Osmanlı hükümetinin ve işin ciddiyetini göstermesi bakımından yeterlidir. Osmanlı İttihat ve Terakki hükümeti buna çok önem verdiği gerek heyetin üyelerinden gerekse zamanlamadan anlaşılıyordu. Çünkü Çar'ın ağzından çıkabilecek en küçük söz Rus hükümeti için de bağlayıcı olacak ayrıca Çar ile birlikte gelecek Rus Dışişleri Bakanı Sazanof gibi dönemin en etkili Rus siyasetçilerinden birisi ile doğrudan ve daha samimi bir ortamda görüşme imkânı oluşacaktı.

Livadya'ya gidecek heyetin üyeleri ve heyetin gidiş sebebi hakkında Türk basınında şu haberler yer almıştır, Tanin gazetesinde,

“Çar hazretlerinin Livadya'ya geldiği zaman her sene hükümet-i Osmaniye tarafından bir heyet-i mahsusa gönderilmesi usulden olduğu malumdur. Ahiren Çar hazretleri Livadya'ya gelmiş oldukları cihetle nam-ı name-yi padişahî bu senede kendilerini selamlamak üzere Dâhiliye Nazırı Talat Bey Efendi'nin tahtı riyasetinde Harbiye Nazırı sabıkı İzzet Paşa hazretleri ile erken-ı harbiye miralay Şükrü, Dâhiliye Kalem-i Mahsus müdürü Hasan Fehmi, makam-ı sadaret tercümanı Esad, Mülazım-ı evvel Ali beylerden mürekkep bir heyet-i mahsusanın Livadya'ya izamı karargir olmuştur. Heyet-i mahsusa cumartesi günü (Ertuğrul) vapuruyla şehrimizden hareket ve Salı günü Livadya'dan müfarakat eyliyecektir. Talat Bey Efendi'nin Bükreş'e kadar seyahat etmeleri de mukarrer olduğu için müddet-i gaybubeti esnasında dâhiliye nezareti vekaleti maliye nazırı Cavid Bey Efendi tarafından rüyet edilecektir”³⁶.

İkdam gazetesinde, *“İki sene önce de Çar Livadya'ya geldiğinde şu sırada Berlin sefiri olan Mahmut Muhtar Paşa riyaseti altında bir heyet gönderilmişti. Bu defa Dâhiliye Nazırı Talat Bey heyete riyaset edecektir.*

³⁴ A. N. Kurat, *age*, s.217-218; S. Özel, *agm*, s.237.

³⁵ “Sadarettin Hariciye Nezaretine Livadya'ya gönderilecek heyete dair”, İrade, BOA, İrade Hariciye, 22, 12 Cemazi'ül-Ahir 1332 (08 Mayıs 1914).

³⁶ Tanin, 25 Nisan 1330(8 Mayıs 1914), “Heyet-i Mahsusa”, s.2.

Heyetin diğer üyeleri, eski Harbiye Nazırı ve yaver-i ekrem İzzet Paşa, Dâhiliye Kalem-i Mahsus Müdürü Hasan Fehmi Bey, Erkan-ı Harbiye kaimmakamlarından Şükrü Bey ve bazı zevat. Cumartesi Ertuğrul yatıyla gidecekler.

Bu gezi yaklaşık bir ay önceden planlanmıştır, mutad ve alışılmış bir merasim olmakla birlikte Ruslar ve Türkler arasında yeni bir diyalog ortamı hazırlama yolunda iyi bir adım olduğu hem Rus hem de Türk basınında söylenmektedir³⁷.

Gezi gerçekten önceden planlanmıştı Çar'a gönderilecek mektup ve bu konudaki irade neredeyse geziden bir ay önce hazırlanmıştı³⁸. İkdâm gazetesinin de dikkat çektiği gibi gezinin en önemli amacı iki ülke arasında yeni bir diyalog ortamı hazırlamaya ve yazılmasa da Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını azaltmaya yönelikti.

Aslında Livadya'ya Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'nın gitmesi planlanmıştı ancak Almanya'nın tepkisinden çekinildiğinden olacak Talat Bey'in gitmesi kararlaştırılmıştı. Hatta bu çekinceyi doğrular mahiyette Almanya Büyükelçisi Wangenheim'a Ruslarla bir siyasî müzakereye girilmeyeceği garantisi verilmişti. Talat Bey, bu ziyaret için önceden planlanmış olan Romanya ziyaretini ertelemişti. Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Sazanof da hatıralarında Talat Bey ile görüşmek için programını Talat Bey'in Livadya ziyareti ile çakışacak şekilde ayarladığını ifade etmektedir. Bu açıdan Türk-Rus Komitesinin ilişkileri çok yönlü geliştirecek şekilde düzenlenişinden sonra yapılan bu gezinin mutad Livadya ziyaretlerinden farklı olduğu her iki tarafın da görüşmeyi son derece ciddiye aldığı anlaşılmaktadır. 9 Mayıs 1914 akşamı Ertuğrul yatıyla İstanbul'dan ayrılan heyeti 10 Mayıs 1914'te Sazanof Çar adına bizzat karşılamış, yat imparatorluk sarayının önünden geçerken 21 pare top atışı yapılmıştı³⁹.

Gezinin sıcak bir havada geçtiğini ifade sadedinde, 12 Mayıs 1914'te Tanin'de,

“Çar, Talat Beyin nazik konuşmasına aynen cevap vermiş ve heyet-i mahsusayı kabulünden duyduğu memnuniyeti beyan etmiştir. Talat Bey bu

³⁷ İkdâm, 25 Nisan 1330(8 Mayıs 1914), “Heyet-i Mahsusa”, s.1.

³⁸ “Rusya İmparatoruna gidecek mektup müsveddesinin kabulüne dair”, İrade, BOA, İHR, 11 Rebi'ül Ahir 1332 (8-9 Mart 1914).

³⁹ S. Özel, agm, s.246-247.

konuşmadan sonra Çara'a padişahın mektubunu ve hediyesini takdim etmiştir. Çar da buna teşekkür etmiş ardından yemeğe geçilmiştir. Çar heyetteki herkes ile ayrı ayrı konuşmuş Talat Bey ile otuz beş dakika hususi olarak konuşmuştur. Talat Bey daha sonra Hariciye Nazırı Sazanof ile konuşmuştur. Heyete bu günde Rusya'ya ait bir yatta yemek verilecek daha sonra Türk heyeti de Sazanof'un da aralarında bulunduğu Rus heyetine Ertuğrul yatında bir yemek verecektir. Heyet bu gün (Çarşamba) geri dönecektir"⁴⁰ denilmekteydi.

Talat Bey, Çar ile yaptığı görüşmesinde Livadya'ya geliş amaçlarının "siyasî amacı da haiz" olduğunu ifade etmiş, iki ülke arasında dostluk ve barışın tesisi gereğini vurgulamıştır. Çar da buna karşı Türkiye'deki Alman nüfuzundan duyduğu rahatsızlığı ima etmiş, özellikle de General Liman von Sanders'e verilen geniş yetkilerden Rusya'da duyulan memnuniyetsizlik vurgulamıştı. Ayrıca "iki ülke arasındaki komşuluk ilişkilerini güvenceye almanın en iyi yolunun Türk Hükümeti'nin iradesini yabancı ellere bırakmaması" olduğunu ifade ederek Türkiye'deki Alman nüfuzunun artışından Rusya'nın duyduğu kaygı dile getirilmişti. Türk heyetinin Sazanof ile görüşmesinde de ana gündem Almanya ve Türkiye'de artan Alman nüfuzu olmuştu. Sazanof "iki devletin arasında yabancı bir devlet(Almanya kast ediliyor) konuşlandırılmasının Türkiye'nin çıkarlarını tehlikeye attığını" ifade etmişti. Ermeni Islahatı'nın da konuşulduğu görüşmenin hemen tamamına yakınında görüşmeler Türkiye'deki Alman nüfuzu, Doğu Anadolu'da Almanlara sağlanan imkânlar ve Boğazlar'da Almanların konuşlandırılmasının Rusya'yı endişelendirdiği ifade edilmişti. Talat Bey'in Sazanof'a Boğazların hem Türkiye hem de Rusya açısından güvenceye alınmasının bir "Türk-Rus İttifakı ile gerçekleştirilebileceğini" ifade etmesi üzerine Sazanof bunu pek ciddiye almamıştı⁴¹. Belki de iki ülke arasındaki uzun süren düşmanlık ve şüpheler buna engel olmuştur.

Bu düşünceyi doğrular mahiyette, İngiltere Büyükelçi Vekili Beaumont, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na hitaben konu ile ilgili hazırladığı raporunda; "Rusya'nın Alman nüfuzu hilafına kendi nüfuzunu genişletmeye çalıştığını, özellikle Boğazlar mevzuunda bu nüfuzu kullanmak niyetinde olduğunu, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve mevcudu koruma konusunda samimi bir yaklaşım içinde olduğunu" ifade etmiştir. Beaumont ayrıca "çok geçerli nedenlere dayalı olarak Türkiye'nin Rusya'ya karşı derin kuşkularının ve bir Rus korkusunun" izalesi yönünde bir adım atılmadığı tam tersine bu korkuyu

⁴⁰ Tanin, 29 Nisan 1330(12 Mayıs 1914), s.1.

⁴¹ S. Özel, agm, s.248-250.

teyit edecek gelişmelerin yaşandığını söyleyerek, “Üçlü İtilaf’ın teşekkülü ile Rusya korkusunun birleşiminin Türkiye’yi göz göre göre Almanya’nın kollarına attığını ve Almanya ile yardımlaşmayı arttırdığını” vurgulamıştır⁴².

Türk heyeti 13 Mayıs 1914 gecesi Livadya’dan ayrılarak 14 Mayıs 1914 sabahı İstanbul’a gelmişlerdi. Gezinin Türk basınındaki ilk yankıları oldukça ihtiyatlı olduğu görülmektedir.

15 Mayıs 1914’te yine Tanin’de “Ziyafetler” başlığı altında,

“Livadya 13 Mayıs (Gecikmiştir) - Dün (İstandard) yatında Osmanlı heyet-i mahsusası şerefine ziyafet keşide edilmiştir. Ziyafette heyet-i Osmaniye’nin kâffesi ve Ertuğrul yatı kumandanı ve zabitanı hazır bulunmuştur. Merasime-i teşrifiyeyi ika eden yaverandan General Nilof zat-ı şahaneye ve heyet reisi Talat Bey de Çar hazretleri için mesudiyet temennisinde bulunmuştur.

Ertuğrul efradına saray-ı imparatoriden bir sabah ziyafeti çekilmiştir.

Heyet-i Osmaniye hal-i hazırda burada bulunmakta olan grandük ve grandüşesleri ziyaret etmişlerdir.

Geceleyin Ertuğrul’da bir ziyafet tertib edilmiştir. Bu tulu ile beraber yat buradan müfarakat eylemiştir.

Mösyö Sazanof:

Heyet-i Osmaniye’yi kabul etmek için Livadya’da temdid-i ikamet eden Mösyö Sazanof Cumartesi günü buraya muvasalat edecektir. “Osmanlı”

Hedeya-yı Seniyye:

Livadya’ya giden heyet-i Osmaniye’ye tevdiyen Çar Nikola hazretlerine taraf-ı hazret-i padişahîden bazı hedeya-yı seniyye irsal buyurulduğu evvelce yazılmıştı. Hedeya-yı seniyye şunlardır: Çar hazretlerine suret-i mahsusada imal ettirilmiş sandık ve içinde en nefisinden yine suret-i mahsusada imal ettirilmiş sigara, çariçe hazretlerine İstanbul mamulat-ı kadimesinden gayet meni mineli yakut üstüne pırlanta ile işlenmiş tabağıyla beraber kapaklı bir çift su kupası”⁴³.

⁴² TNA/FO/881/79138, No.102, (Gizli), 4 Aralık 1914, H.D. Beaumont’dan Grey’e, “Turkey, Relations with Russia”.

⁴³ Tanin, 2 Mayıs 1330(15 Mayıs 1914), “Livadya Heyeti”, s.3.

16 Mayıs 1914'te Tanin gazetesinin haberine göre, Talat Bey'in gezi ile ilgili değerlendirmesi de şöyle olmuştur,

"Paris 14 Mayıs (Matin) gazetesi - Çar hazretleri nezdinde icra eylediğimiz seyahatten pek mesudane hatırat ile avdet eyledim.

*Rus rical-i hükümetiyle icra eylediğim mülakatlar iki memleket arasında pek dostane olan revabıtın istikbalde pek ziyade inkişaf eyleyeceğini teyid edecek bir mahiyettedir"*⁴⁴.

Yine Talat Bey 25 Mayıs 1914'te İkdam gazetesinde yayınlanan daha sonraki bir değerlendirmesinde

*"Zat-ı hazret-i padişahî namına Rusya Çarı İmparator Nikola hazretleri nezdinde ifasıyla mübahi bulunduğumuz ve iki komşu hükümet arasında caygir olan münasebat-ı meveddetkâranenin teyid ve tevsii gibi gayet memnuniyet bahş olduğumuz vazife-yi âliye münasebetiyle hükümetimle izhar edilen hoş ve samimi hüsn-ü kabulden mütevellide hissiyat-ı amika-yı minnetdaranemizi beyan eyleriz"*⁴⁵.

Livadya'yı ziyareti ile ilgili olarak dünya basınında yapılan yorumlar ise oldukça ilgi çekicidir, Paris "Matin" gazetesi muhabiri, "Rutin bir görüşmeye benzemekle birlikte heyetin içindeki kişiler açısından Türk-Rus yakınlaşması açısından önemlidir" denilmektedir⁴⁶.

"Frankfurt Zeitung" gazetesi, bunu siyasi bir hamle olarak yorumlamış, Talat beyin Çar ve Çariçe tarafından kabul edilmiş biri olarak Livadya'dan sonra Romanya'ya gerçekleştireceği ve Balkan meselelerinin konuşulacağı gezi ile ilgili olarak da Romanya'da daha müessir bir etkiye sahip olacağını söylemiştir⁴⁷.

Yine Tanin gazetesinde 15 Mayıs 1914'te çıkan "Livadya Heyeti" başlıklı yazıda konu ilgili diplomatların fikir ve izlenimlerine yer verilmiştir:

"Bu defa Yalta'ya gitmiş olan heyet-i mahsusanın mehafil-i siyasiyede bir takım mütalaat ve tefsirata bais olduğunu görüyoruz. Muhtelif memleket matbuatı bu seyahati muhtelif suretlerde tefsir etmektedir. Bu husustaki efkârı hulasa etmek üzere ber vech-i ati karilerimize ita-yı malumat ediyoruz.

⁴⁴ Tanin, 3 Mayıs 1330(16 Mayıs 1914), "Talat Beyefendi'nin Beyanâtı", s.2.

⁴⁵ İkdam, 12 Mayıs 1330(25 Mayıs 1914), s.1.

⁴⁶ Tanin, 28 Nisan 1330(11 Mayıs 1914), s.1.

⁴⁷ Tanin, 29 Nisan 1330(12 Mayıs 1914), s.1.

Rus matbuatı:

Muhtelif diplomatların fikri:

“Noviya Veramiya” gazetesinin İstanbul muhabir-i mahsusası, Livadya telakkisi hakkında, İtalyan, Bulgar, Yunan, Romanya memurin-i siyasisesi ile bir takım mülakatlarda bulunmuştur. Bu mülakatlara dair malumat veren “Jön Türk”den ehemmiyetli olan aksamı ber vech-i ati iktibas edilmiştir. Bir İtalyan diplomatı şu sözleri söylemiştir: “Talat Bey’in ümit olunmadık bir zamanda Livadya’ya gitmesi herkesi hayrete düşürmüştür. Heyetin riyasetinde Talat Bey gibi hükümet-i hazıranın en zî-nüfuz azasından biri bulunması Türkiye’nin neticesi hakkında henüz idare-yi kalam edilmesi kabil olmayan bir hareket-i siyasisesi olduğunda şüphe yoktur. Bu seyahatin bilhassa Balkanlarda vaziyet-i hazıra-yı müşevveşe esnasında vuku bulması şayan-ı ehemmiyettir. Biz İtalyanlar şark-ı karibde sulh ve sükûnun takviyesine hizmet edecek olan bu gidişattan pek memnunuz.”

Bir Bulgar diplomatı şu suretle idare-yi kalam eylemiştir: “Talat Bey’in seyahatinin siyaset-i umumiyyeye taalluk eder bir manayı haiz olduğunu zannetmem. Bunun hükümet-i Osmaniye ile Rusya arasındaki mesail-i iktisadiyyeye taalluku daha ziyade olduğu fikrindeyim. Rusya Sırbistan tarafını iltizam eylediği için takip eylediği siyaset her halde Türkiye’nin menafisine muvafik değildir. Türkiye kendince en ziyade haiz-i ehemmiyet olan adalar meselesinin hallini Livadya’dan değil, civardaki dost komşularının payitahtından aramalıdır. Düvel-i muazzamadan bazılarının taraftar bulunduğu Türkiye-Romanya-Bulgaristan ittifakı Makedonya ve adalar meselesinin halledecek yegâne vasıtaadır.”

Romanya siyasiyyunundan biri şu suretle beyan-ı mütalaa etmiştir: “Talat Bey’in Livadya seyahatinde bizim için muzır bir şey yoktur. Romanya bunun vereceği neticeyi sükûn ile karşılayacaktır.

Balkanlardaki statükonun herhangi bir ziyaret ile tebeddül etmesi mümkün değildir. Bunun daha birkaç seneler değişmeyeceği muhakkaktır. Romanya ile Bulgaristan arasında bir mukarenet tesisi için hiç olmazsa birçok senelere ihtiyaç vardır.”

Bu ziyarettten pek ziyade beyan-ı memnuniyet eyliyen Yunan sefiri Mösyö Panas şu mütalaaı serd etmiştir: “Bu seyahat sayesinde hükümet-i Osmaniye ile Yunanistan arasında bir muhasama-yı musalaha vukuu ber taraf edilmiştir.

Aynı zamanda Rum patrikhanesince bu seyahatin Türkiye Rumlarının mevkiinin de kesb-i salah eylemesine hizmet edeceği ümit edilmektedir.”

Diğer taraftan Yalta'da münteşir “Yaltinski Vemstebek” gazetesi mütalaa-yı atiyi neşr ediyor: Heyet-i Mahsusa, hal-i hazırda Dâhiliye Nazırı bulunan Talat beyin taht-ı riyasetindedir. Bu Osmanlı rical-i hükümetin en meşhurlarından biridir. İnkîlab zamanında, devr-i sabıkda Selanik'te bulunmuş olan Talat Bey muhalifin yanında bulunarak inkîlab-ı hükümete hizmet için fevkalade çalışmıştır.

Talat Bey bir müddet sonra İstanbul'a gitmiş Edirne'den Meclis-i Mebusana intihab olunmuş ve Türkiye'de teşkilat ve taksimat-ı hükümet fikrini kabul ve müdafaa eylemiştir. Söylediği ateşin ve meşhur sözleri ile nazar-ı dikkatleri celb eylediği için yakın zamanda İttihat ve Terakki'nin en ileri gelenlerinden biri olduğu gibi elan da cemiyette mühim roller ifa eylemektedir.

Talat Bey bu günlerde, hükümetin bir emir ve siparişini ifa etmek üzere Bükreş'e gitmeye mecbur olmuş iken Livadya'ya bir heyet-i mahsusa izamı kararlaştırılması üzerine heyet-i mezkurenin riyaseti kendisine tevdi olunduğu için Bükreş'e azimetini tehir eylemiştir.

Talat Bey'den maada heyet-i mahsusa Türkiyece meşhur Yaver-i Ekrem İzzet Paşa da bulunmaktadır.”

“Veçernene Veramiya”nın işaretine nazaran heyette Enver Paşa da bulunacakmış ancak teftişat-ı askeriye icrası için Konya'ya azimet eylemiş olduğundan bu arzusunu ifa edememiş: Şimdiki halde, Türkiye'nin meşhur rical-i siyasiyesinin Rusya ile münasebat-ı dostanede bulunmağa pek ziyade hahişker oldukları her türlü hususat da zahir olmaktadır.

Talat Bey'in heyet-i mahsusaya reis tayin edilmesi Genç Türk cemiyetince artık iki hükümet arasında bir mukarenet peyda edilmesine karar verilmiş olduğunu isbat eylemektedir.

Livadya'da hariciye nazırı Sazanof'un bulunması heyet-i mahsusanın ehemmiyet-i siyasiyeyi haiz olduğunu gösteriyor. Talat Bey hükümet ve İttihad ve Terakki'nin mümessili sıfatını haiz olduğu için şimdiye kadar iki hükümeti kabineleri arasında halledilememiş mesail müşarünileyh ile Sazanof arasında tezekkür edebilecektir.

İstihbaratımıza nazaran, Talat Bey şimdiye kadar iki hükümet arasında mevcut tereddüt ve ihtilafatı izale etmek üzere memuriyet-i mahsusayı haizdir.

Bab-ı Âli Petersburg kabinesinin arzusunu isaf etmek üzere elinden geleni diriğ etmemeye çalışacaktır.

Binaenaleyh heyet-i mezkurenin hal-i hazırdaki izamı nezaketten ziyade bir mahiyet-i siyasiye-yi fevkaladeyi haizdir.

Bu hal yakın zamana kadar ittifak-ı müsellesin bilhassa Almanya'nın Bosfor sevahilindeki tesiratına şüphesizdir ki bir darbe olmaktan hali kalmayacaktır.

Osmanlı mehafili hükümeti birçok vekayi-yi mühimmeden sonra Berlin dostluğunu anlamış olduklarından son zamanda şu tahavvulat vücuda geldi.

Türkiye ile Rusya beynindeki münasebat-ı diplomasiyeden bahsederken Petersburg Osmanlı sefaretinde bulunan ve Türkiye'nin meşhur diplomatlarından Nureddin Beyin filiyat-ı fevkaladesinden bahsetmeyi de unutmamak lazım gelir.

Bu diplomat siyasetinde şimdiye kadar halledilemeyen münazaafih nokat halledilmiş olduğundan Türkiye ile Rusya arasında yalnız münasebat-ı samimane için değil iki hükümet için mucib-i istifade hakiki bir dostluk zemini de ihzar edilmiştir”⁴⁸ şeklinde haberlere Tanin gazetesinin 15 Mayıs 1914 tarihli sayısında basın harmanı tarzında yer verilmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye ile Rusya arasındaki iktisadi vaziyetin kuvvetlenmesinden, Almanya'nın Türkiye'deki etkisinin kırılmasına kadar birçok yorum yapılmıştır. Söz konusu ziyaret Türk matbuatında sessiz sedasız geçirilmemiş, gazete muhabirlerinin geziden geç dönmesi ve Osmanlı Sarayı'nda gerçekleştirilen bir dizi “paparazi” özelliği taşıyan haberin öncelenmesi ile bir iki gün geç yayınlanmış, uzun haberler ve yorumlar gazete manşetlerinde ve sayfalarında yerini almıştır.

Livadya ziyaretinin Rusya'daki yankılarına bakıldığında, “*Rus Hariciye Nazırı Sazanof, Duma'da yaptığı konuşmasında Türkiye ile iyi geçinmek istediklerini dile getirmiştir*”⁴⁹. Hatta Petersburg'daki Türk Büyükelçisi Fahrettin Bey, Rusya Dışişleri Bakanı Sazanof ile görüşen Almanya'nın Rusya büyükelçisi “Kont Döper Tales” ile görüşmüş ve Sazanof'un, dolayısıyla da Rusya'nın Türkiye hakkında düşüncelerinin epeyce olumlu yönde değişmiş olduğunu hatta “görüşme sırasında Alman askeri ıslah heyetinin bile gündeme

⁴⁸ Tanin, 2 Mayıs 1330(15 Mayıs 1914), “Livadya Heyeti”, s.1-3.

⁴⁹ İkdâm, 12 Mayıs 1330(25 Mayıs 1914), s.1.

gelmediğini söylemiş”, Türk büyükelçisi de bunu ve diğer olumlu gelişmeleri 23 Mayıs 1914’te İstanbul’a rapor etmiştir⁵⁰.

Ancak her şey söylendiği gibi çok da iyi gitmiyordu. Çünkü Rusya ve Türkiye’nin barış ve barıştan beklentileri oldukça farklıydı. Ayrıca ilk kısımda verildiği gibi Rusya Türk sınırındaki askeri birliklerini takviye ediyor, cephane, silah depoluyor, Kürt aşiretlerini ve bilindiği üzere Ermeni çetelerini Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtıyordu.

Alman hükümetinin önde gelen yetkililerinden Mösyö Jagow Almanya’daki Osmanlı büyükelçisi Mahmud Muhtar Paşa’ya şunları söylemişti,

“Biz Türkiye’nin Rusya ile ilişkiler kurmasından rahatsız olmuyoruz ancak Rusya’nın Türkiye’ye yakınlaşma dileğinde olduğuna inanmak yanlış olur, Rusya samimi değil. Almanya Türkiye’nin ayakta kalmasından yanadır. Fakat Rusya Türkiye’yi yıkmak istiyor. Adalar sorununda Rusya Yunanistan’ın yanında olacaktır. Biz de Rusya ile iyi anlaşmak istiyoruz ancak onlar bizden Avusturya’yı istiyorlar...⁵¹”.

Görüldüğü gibi Almanya, Türk-Rus yakınlaşmasından rahatsızdı ve belki de olayı daha gerçekçi bir şekilde yorumluyordu.

Yukarıda bahsettiğimiz Sazanof’un Duma’da Türkiye ile ilgili söylediği şeyler konusundaki Berlin’deki Türk Sefiri Mahmud Muhtar Paşa’nın yorumunu havi İstanbul’a gönderdiği raporu iki tarafın barış konusundaki anlayış farklılığını ortaya koyması bakımından oldukça ilgi çekicidir,

“Sazanof’un 24 Mayıs 1914 tarihinde Duma’daki konuşması ile ilgili edindiğim izlenim, Rus bakan şunu söyledi - Rusya Türkiye’nin sorunlarını çözmeye yardımcı olacaktır. Bundan şunu anlamalıyız, eğer Türkiye Rusya’nın koşullarına uyarırsa.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler konusunda Rusya’nın görüşüne dikkat etmek gereklidir.

M. Sazanof dedi ki: - ...deniz ticareti serbestisi ancak Türkiye’nin uyumlu tutumu sayesinde gerçekleşebilir. Raportör: -Türkiye bir savaş açarsa Boğazlar

⁵⁰ “Petersburg Sefiri Fahreddin Reşat Bey’den Hariciye Nezareti Celilesi’ne” Telgraf, **BOA, Hariciye Siyasi(HR.SYS)**, 1263/268, 23 Mayıs 1914 ve **BOA, HR.SYS**, 1263/269, 23 Mayıs 1914.

⁵¹ “Berlin Sefiri Mahmud Muhtar Paşa’dan Hariciye Nezareti Celilesi’ne”, Telgraf, **BOA, HR.SYS.**, 1263/260/2, 13 Mayıs 1914 (Fransızca belge).

üzerindeki geçiş, ticaret serbestisi de tehlikeye girecektir. Türkiye'nin savaş dışı kalması Rusya'nın ihtiyaçları doğrultusundadır.

Sazanof, Türkiye Ermeni sorunu konusunda pasif bir tutum izlemektedir. Raportör, Rusya'yı doğrudan doğruya konuya dâhil ediyor ve Rusya'nın savaşa kadar gidebileceğini ima ediyor. Bu iki ifadeyi birleştirirsek Türkiye'nin Ermeni sorunu, Boğazlarda ticaret serbestisi konusunda beklenmedik bir tutum izlemesi durumunda adeta bir tehdit dile getiriliyor". Ayrıca Türk Berlin Sefareti'nin raporunda Sazanof'un, Türk-Rus ilişkilerinin gelişmesindeki ön koşulunun Boğazlardan Rus gemilerinin serbest geçişi, demiryolları imtiyazları olduğu da anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Livadya gezisinin bıraktığı olumlu izlenime vurgu yapılmakta, konuşmanın çok da olumlu olmadığı Rusya'nın yayılmacı politikasını bırakmadığına ve Türkiye'ye yönelik tehditler ile dolu olduğuna işaret edilmektedir⁵².

Sonuç:

Balkan Savaşları sonrasında I.Dünya Savaşı öncesinde Rusya'nın Türkiye'de Alman nüfuzunu kırma girişimleri Rusya açısından bir derecede olsa başarıya ulaştıysa da sonuca ulaşamamıştır. I.Dünya Savaşı başladığında bir yandan Ermeni Islahat Planı diğer taraftan Türk-Rus Komitesi'nin faaliyetleri daha henüz ön çalışma aşamasındaydı. Ne Ermeni Islahat Planı'nda ne de Türk-Rus Komitesi'nin faaliyetlerinde gerçekten samimi olmadığı anlaşılan Rusya'nın her iki konuda da çabası Almanya'yı ve Alman nüfuzunu kırma ve bunu Türk Hükümeti üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanma düşüncesinden güdülenmekteydi. Bu yönde Türkiye'ye yönelik olarak her zaman ki gibi çok sert bir tutum izleyen Rusya bir yanda Türk-Rus Komitesi diğer yandan Talat Bey'in Livadya ziyareti ile bu tutumunda yumuşama sinyalleri vermişse de bir yandan sürdürdüğü askerî hazırlıkları diğer yandan Türkiye'deki Ermeni ve Kürtleri silahlandırma gayretleri ile bu tutumu hilafına bir hal sergilemiştir. Türk tarafı Türk-Rus Komitesi ve Talat Bey'in Livadya ziyaretini Rusya'nın Türkiye yönelik sert tutumunun yumuşatılması amacına yönelik kullanmaya çalışmıştır. Ancak İngiltere ve Almanya'nın arka plandaki faaliyetleri bir taraftan Rusya'yı tavır değişikliğinden alı koyarken diğer taraftan da Türkiye'deki şüphe ve endişeleri arttırmıştır. Ayrıca İngiltere'nin bilhassa

⁵² "Berlin Sefiri Mahmud Muhtar Paşa'dan Hariciye Nezareti Celilesi'ne", Telgraf, BOA, HR.SYS., 1263/270, 27 Mayıs 1914 (Fransızca belge).

Ermeni Islahat Planı dolayısıyla Rusya ve Almanya'yı karşı karşıya getirmesi ve Rusya'yı Türkiye'deki nüfuzunu artırma yönünde teşvik eder bir tavır takınması da esasen I.Dünya Savaşı'nın çıkışını hızlandırıcı etki yaptığı görülmektedir.

Bu açıdan belki de tarihi bir fırsat kaçırılmış asırlık Türk-Rus düşmanlığının bitirilerek I.Dünya Savaşı'nın önüne geçilmesi bile bir ihtimal de olsa imkân dâhilindeyken büyük devletlerin bitmek tükenmek bilmeyen hırsı hem Türk-Rus dostluğunu akim bırakmış hem de milyonlarca kişinin öleceği bir savaşı başlamasına sebep olmuştur. Türk-Rus dostluk girişimlerinin uzun bir maziye dayanan şüpheler, karşılıklı güvensizlikler ve de en önemlisi Almanya ve İngiltere'nin böyle bir yakınlaşmayı kendi menfaatleri açısından uygun görmemeleri neticesinde başarısızlığa uğradığı anlaşılmaktadır.

Türk-Rus yakınlaşması ve dostluğu bağlamında Türk tarafının bu girişimleri ister konjonktürel siyasî gelişmelerin bir sonucu olsun ister Türkiye'deki Alman etkisinin azaltılarak dengelenmesi amacına dönük olsun Türkiye'nin geliştirmiş olduğu anlamlı ve mantıklı bir strateji olarak takdire değerdir. Ancak Rusya'nın eski politikalarını bırakmak istememesi ve kısa bir süre sonra I.Dünya Savaşı'nın çıkması, ardından "Kızıl Devrim" ve takip eden hadiseler daha uzun yıllar boyunca Türkiye ve Rusya'nın iyi ilişkiler kurmasına mani olmuştur.

ÖZET**I.DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE TÜRK HÜKÜMETİ'NİN RUS BASKISINI AZALTMA GİRİŞİMLERİ: TÜRK-RUS KOMİTESİ'NİN KURULMASI VE TALAT BEY'İN LİVADYA GEZİSİ**

Türk-Rus ilişkileri en başından beri hiçbir zaman iyi olmamıştır. 16.yüzyıldan itibaren iki ülke karada ve denizde çatışmıştır. Rusya, Aralık 1913'ten itibaren Türkiye'deki Alman nüfuzunu kırmak üzere bir dizi diplomatik girişimde bulunmuş, Türkiye üzerindeki baskısını her geçen gün arttırmıştır. Bu süreçte Türkiye'de iki ülke ilişkilerini geliştirmek üzere bir Türk-Rus Komitesi kurulmuştur. Buna karşın Türk Hükümeti hem Rusya ile iyi ilişkiler kurmak hem de Rus baskısını azaltmak üzere Mayıs 1914'te Türk Hükümeti adına Dâhiliye Nazırı Talat Paşa başkanlığında, İttihat ve Terakki Partisi'nin önde gelen üyelerinden bir grubun eşliğinde bir heyet ile Karadeniz sahilindeki geleneksel Rus yazlık başkenti Livadya'ya gitmiştir. Talat Paşa Livadya'da Rus Çarı Nikola, Rus Dışişleri Bakanı ve Rus Hükümeti'nin diğer üyeleri ile görüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk-Rus Komitesi, Livadya, Talat Paşa, Türk-Rus İlişkileri